

Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos

Helsinki 21.10.2010

Tiedotusvälineille
JULKAISUVAPAA 22.10.2010 klo 9.00

RIKOLLISUUSTILANNE 2009

Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen vuosikatsaus "**Rikollisuustilanne 2009**" sisältää tietoja **tilastoitujen rikosten määrästä, piiloon jääneestä rikollisuudesta ja kontrollijärjestelmän toiminnasta**. Katsaus on kokonaisuudessaan pdf-muodossa osoitteessa www.optula.om.fi.

Vuonna 2009 poliisin tietoon tuli 431 600 rikosta, mikä on 2 % vähemmän kuin vuotta aiemmin ja 5 % vähemmän kuin vuonna 2000. Rikokset ovat vähentyneet lähes kaikissa rikostyypeissä. Poikkeuksen muodostavat liikenne-rikokset, jotka tilastokeskuksen uudistetussa käytännössä tilastoidaan erikseen. Niissä kasvua oli 12 % edellisestä vuodesta. Vuonna 2009 liikenne-rikoksia kirjattiin 487 464.

Rikollisuus

Murhia, tappoja ja surmia tehtiin vuonna 2009 yhteensä 114, mikä on selvästi alle kymmenen vuoden keskiarvon (128). Vuoden 2010 ensimmäisellä puoliskolla on tehty 56 henkirikosta, mikä on 8 tapausta vähemmän kuin edellisenä vuonna. Henkirikosten kehitys on eriytynyt viimeisten kymmenen vuoden aikana alueellisesti. Pääosassa maakunnista henkirikosten määrä on vähentynyt, mutta esimerkiksi Lapissa, Päijät-Hämeessä ja Satakunnassa tilanne on pahentunut entisestään. Syrjäytyneiden ja alkoholisoituneiden miesten keskinäinen väkivalta on henkirikoksissa selvänä enemmistönä. Vahva alkoholisidonnaisuus näyttäisi pitävän henkirikostasoamme muihin Pohjoismaihin verrattuna korkeammalla tasolla.

Poliisi tilastoi vajaat 33 000 **pahoinpitelyrikosta** vuonna 2009. Tilastoitujen pahoinpitelyjen määrä väheni ensimmäistä kertaa sitten vuoden 1994. Vähentymistä tapahtui sekä törkeissä että lievemmissä pahoinpitelyrikoksissa. Kuluvan vuoden ensimmäisellä puoliskolla rikosten määrä on pysynyt suunnilleen samalla tasolla kuin edellisen vuoden vastaavana ajankohtana. Väkivallan vähentäminen on ollut poliisin ja eräiden muiden viranomaisten toiminnan painopistealueena vuosina 2006–2008. Yhtenä tavoitteena on ollut piiloon jäävän rikollisuuden vähentäminen, mikä on osaltaan lisännyt tilastoitujen rikosten määrää. Vuoden 2009 uhritutkimuksen tulosten mukaan noin 6 % aikuisista joutuu vuosittain fyysisen väkivallan uhriksi ja 2 % vamman aiheuttaman väkivallan uhriksi.

Poliisin tietoon tulleiden **raiskauksien** määrä on lisääntynyt 2000-luvulla. Vuonna 2009 kirjattiin 660 raiskausrikosta, mikä on lähes kolmanneksen vähemmän kuin edellisenä vuonna. Näin suuri ero johtuu pääosin siitä, miten rikossarjan osatekoja on kirjattu edellisenä vuonna. Seksuaalisen väkivallan todellisesta vuosittaisesta määrästä on esitetty useita eri lähteisiin perustuvia arvioita.

Lapsille ja nuorille suunnattujen kyselytutkimusten mukaan **lasten seksuaalisten hyväksikäyttöjen** määrä on pysynyt viimeisen kahden vuosikymmenen ajan suhteellisen vakaana ja vakavampien tapausten osalta vähentynyt. Teot tulevat kuitenkin entistä useammin viranomaisten tietoon. Tilastoidut teot ovat lisääntyneet selvästi vuoteen 2008 saakka. Vuonna 2009 poliisi kirjasi 1 068 lapsiin kohdistunutta hyväksikäyttörikosta, mikä on noin viidenneksen vähemmän kuin edellisellä vuonna. Rikosten määrä on edelleen jonkin verran vähentynyt vuoden 2010 ensimmäisen puoliskon aikana.

Vuonna 2008 tilastoitiin noin 1 640 **ryöstörikosta**. Rikosten määrä vähentyi edellisvuodesta 3 %. Ryöstöjen määrä on vähentynyt viimeisen 10 vuoden aikana selvästi. Ennakkotietojen perusteella ryöstöt ovat edelleen vähentyneet vuoden 2010 ensimmäisellä puoliskolla.

Tilastoitujen **varkausrikosten** määrä on vähentynyt melko tasaisesti jo noin 15 vuoden ajan. Vuonna 2009 niitä tuli kuitenkin hieman edellisvuotta enemmän poliisin tietoon (noin 151 600). **Moottorikulkuneuvon käyttövarkaudet** ovat vähentyneet yli kolmanneksen viimeisen viiden vuoden aikana. Ennakkotietojen mukaan varkausrikosten määrä on pysynyt ennallaan, mutta moottoriajoneuvovarkaudet ovat vähentyneet selvästi alkuvuonna 2010. Vuoden 2009 kansallisessa uhritutkimuksessa useampi kuin joka kymmenes kertoi itseensä tai kotitalouteensa kohdistuneesta varkaudesta. Vajaa puolet näistä ilmoitettiin poliisille. Varkauksista kolmannes oli polkupyörävarkauksia.

Poliisin tietoon tuli vuonna 2009 noin 3 200 **kavallusrikosta**. Kavallusrikokset vähenevät 7 % edellisestä vuodesta. Alkuvuotta koskevien ennakkotietojen valossa rikosten määrä on pysynyt suunnilleen samana kuin edellisvuonna. **Petosrikoksia** tuli ilmi noin 17 400, mikä on 8 % enemmän kuin edellisvuonna. Ennakkotietojen perusteella petokset ovat vuoden 2010 ensimmäisellä puoliskolla vähentyneet 10 % edellisen vuoden vastaavaan aikaan verrattuna. Tilastoitujen petosrikosten määrät ovat vaihdelleet vuodesta toiseen suurestikin, mikä johtuu paikallisista ja satunnaisista petossarjoista. **Maksuvälinepetoksia** kirjattiin noin 4 900 vuonna 2009 ja ne lisääntyivät 28 % edellisvuodesta. Ennakkotietojen mukaan maksuvälinepetokset ovat vähentyneet 15 % kuluvana vuonna tammi-kesäkuussa.

Vahingontekorikoksia tilastoitiin vuonna 2009 noin 50 700, mikä on 10 % vähemmän kuin edellisellä vuonna. Ennakkotietojen mukaan vahingonteot ovat vähentyneet vuoden 2009 ensimmäisellä puoliskolla 6 % edellisen vuoden vastaavaan ajankohtaan verrattuna.

Tilastoidut **talousrikokset** ovat kokonaisuutena vähentyneet 1990-luvun puoliväliin verrattuna. Vuonna 2009 vero-, kirjanpito-, virka-, arvopaperimarkkina- ja velallisen rikoksia kirjattiin noin 2 350, mikä on 5 % enemmän kuin edellisellä vuonna. Suurimman osan talousrikoksista arvellaan jäävän piiloon ja viranomaisarvioiden mukaan rikosvahingoilla mitaten alle 5 % talousrikollisuuden kokonaismäärästä tulee poliisin tietoon.

Vuonna 2009 poliisin tietoon tuli vajaat 3 000 **ympäristörikosta ja -rikkomusta**, mikä on 3 % vähemmän kuin edellisellä vuonna. Suurimman yksittäisen ympäristörikosten ryhmän muodostivat vaarallisten aineiden kuljetusrikkomukset (27 %).

Muita yleisiä rikostyypppejä olivat metsästykseen ja kalastukseen liittyvät rikokset, ympäristön turmelemisrikokset ja jäterikkomukset.

Tilastoituja **rattijuopumuksia** tuli poliisin tietoon noin 23 200 tapausta vuonna 2009, mikä on 10 % vähemmän kuin edellisellä vuonna. Vuoden 2009 alkupuoliskolla rattijuopumukset ovat vähentyneet 12 % edellisen vuoden vastaavaan ajankohtaan verrattuna. Muut **liikenne rikokset** (noin 819 000) lisääntyivät edelliseen vuoteen verrattuna 11 % vuonna 2009. Liikenne rikosten ja rattijuopumuksen vuositaisiin määriin vaikuttavat merkittävästi poliisin liikennevalvonnan laajuus ja erilaiset tehostetut liikennevalvontakampanjat sekä ylinopeuksien kameravalvonnan lisääntyminen. Todellisen rikollisuuden määrää mittaavat ratsiatutkimukset kertovat rattijuopumukseen syylistyneiden lukumäärän pysytelleen samalla tasolla viimeisen 10 vuoden aikana. Liikennekuolemien määrä (279 kuollutta) oli alhaisin vuosikymmeniin vuonna 2009.

Huumausainerikokset ovat 1990-luvun alusta lisääntyneet eri rikostyypeistä voimakkaammin, mutta tälle vuosituhannelle tultaessa kasvu on taittunut. Poliisin tietoon tulleet huumausainerikokset (noin 17 500) lisääntyivät kuitenkin edellisestä vuodesta 13 % vuonna 2009. Törkeitä huumausainerikoksia poliisi kirjasi 782 tapausta, mikä on suunnilleen yhtä paljon kuin edellisellä vuonna. Suurin osa huumausainerikoksista on huumausaineen käyttörikoksia (noin 11 100 vuonna 2009). Kuluva vuoden ensimmäisellä puoliskolla huumausainerikoksia tuli poliisin tietoon 10 % enemmän kuin vuotta aiemmin vastaavana ajankohtana.

Vuonna 2009 rikoslakirikoksiin syylliseksi epäillyistä 9 % oli **alle 18-vuotiaita**. Kokonaisuutena tarkastellen nykytutkimukset ovat lainkuuliaisempia kuin samanaikaiset 15 vuotta sitten. Nuorten tekemien rikosten määrän kehitys vaihtelee rikoslajeittain ja ikäryhmittäin. Viimeisen kymmenen vuoden selvimpiä muutoksia on 15–17-vuotiaiden tekemien varkauksien väheneminen. Tilastoitu vakava väkivalta on yleistynyt 18–20-vuotiaiden ryhmässä. Uusi teknologia on tuonut uusia muotoja sekä rikosten tekemiseen että uhriksi joutumiseen. Nuoret joutuvat aikuisia useammin **väkivallan uhriksi**.

Rikoksiin **epäillyistä** joka viides oli **nainen** vuonna 2009. Naisten osuus epäillyistä on hieman kasvanut viimeisen 10 vuoden aikana. Kaikkiaan naiset joutuvat yhtä usein kuin miehet **väkivallan uhriksi**, mutta kuolemaan ja vakavaan vammaan joutunut väkivalta on yleisempää miehillä kuin naisilla.

Ulkomaan kansalaisten osuus poliisin tietoon tulleista rikoksista oli 6 % vuonna 2009. Ulkomaalaiset ovat väestöosuutensa nähden useammin rikoksesta epäiltynä kuin suomalaiset. Eroa selittävät todennäköisesti ikä- ja sukupuolirakenteeseen sekä asuinpaikkaan liittyvät tekijät. Kaikista ulkomaalaisepäillyistä lähes puolet oli kansallisuudeltaan venäläisiä, virolaisia tai ruotsalaisia. Romanian kansalaisiin kohdistuneet varkausepäilyt ovat olleet selvässä kasvussa. Eri rikostyypeistä ulkomaalaiset ovat suhteellisesti yleisimmin epäiltynä raiskauksesta ja ryöstöstä. Vankilaan tuomituista ulkomaalaisista noin puolet kärsii rangaistustaan huumausainerikoksesta. Neljännes ulkomaalaisista vangeista on virolaisia ja vajaa viidennes venäläisiä. Maahanmuuttajat joutuvat **väkivaltarikosten uhriksi** suhteellisesti useammin kuin suomalaiset. Rassistisen väkivallan kohteeksi ovat vuosittain joutuneet eniten etniseltä taustaltaan poikkeavat kuten somalialaiset ja turkkilaiset.

Seuraamusjärjestelmä

Syyttämättä jättäminen. Seuraamusluontoisen syyttämättä jättämisen käyttö on jonkin verran lisääntynyt vuoden 2005 jälkeen, mutta on edelleen selvästi harvinaisempaa kuin 1990-luvun lopulla. Yleisimmät syyttämättä jättämisen perusteet olivat teon vähäisyys- (35 %) ja kohtuuperuste (40 %) vuonna 2009.

Rikosasioissa annetut ratkaisut. Vuonna 2008 yleisissä alioikeuksissa syytettiin rikoksesta yhteensä noin 70 750 henkilöä. Heistä todettiin syylliseksi 94 % ja tuomittiin rangaistukseen 93 %. Syytteistä 5 % hylättiin. Rikesakkoja ja rangaistusmääräysmenettelyssä annettuja sakkoja oli noin 457 000, mikä kattaa 87 % seuraamuksista. Julkaisu sisältää myös yksityiskohtaisempia tietoja rangaistuskäytännöstä eräissä yleisimmissä rikoslajeissa, nuorille määrättyistä seuraamuksista ja seuraamuskäytännöstä huumausainerikoksissa.

Eri rangaistuslajien käyttö. Vuonna 2008 yleisissä alioikeuksissa tuomittiin rangaistukseen noin 65 500 henkilöä. Rangaistuksista valtaosa (57 %) oli sakkorangaistuksia. Ehdottoman vankeusrangaistuksen sai 11 % ja ehdollisen vankeusrangaistuksen 24 % tuomitusta. Yhdyskuntapalveluun määrättiin 5 %. Rangaistukseen tuomitsematta jäi 0,8 %.

Ehdoton vankeusrangaistus. Ehdottomien vankeusrangaistusten (vankilarangaistusten) keskipituus oli 10,1 kuukautta ja ehdollisten 3,3 kuukautta vuonna 2008. Ehdottomien vankeusrangaistusten keskipituus ja tuomioiden lukumäärät ovat kasvaneet niin, että vuonna 2008 tuomittiin 20 % enemmän vankilavuosia kuin vuonna 2000. Vuonna 2000 vankilarangaistusten keskipituus oli 7,4 kk ja rangaistuksia määrättiin 6 798 kpl. Vuonna 2008 rangaistusten keskipituus oli 10,1 kk ja rangaistuksia määrättiin 6 872 kpl.

Ehdollinen vankeusrangaistus. 61 % vankeusrangaistuksesta määrätään ehdollisena. Useampaan kuin joka toiseen ehdolliseen vankeusrangaistukseen liitetään tehosteeksi oheissakko. Mahdollisuutta liittää yhden vuoden ylittävän ehdollisen vankeusrangaistuksen tehosteeksi yhdyskuntapalvelu käytettiin kaikkiaan 190 kertaa, eli noin viidenneksessä tapauksista, joissa tuomittiin yli vuosi ehdollista vankeutta.

Yhdyskuntapalvelu. Vuonna 2008 tuomioistuimissa langetettiin 3 231 yhdyskuntapalvelurangaistusta, mikä oli 39 % muuntokelpoisista vankeusrangaistuksista. Vuonna 1998 tuomittuja rangaistuksia oli 3 957, mikä vastasi 43 % muuntokelpoisista vankeusrangaistuksista. Yhdyskuntapalvelun käyttöaste on jyrkän laskun jälkeen pysynyt 2000-luvulla melko tasaisena. Rangaistuksen käyttöaste on suurin rattijuopumusrikoksissa ja yli puolet (61 %) yhdyskuntapalvelutuomioista määrätään rattijuopumuksesta.

Päiväsakot. Varsinaisessa oikeudenkäynnissä tuomittujen päiväsakkojen lukumäärän keskiarvo oli 38 päiväsakkoa vuonna 2008. Sakon kokonaisrahamäärän keskiarvo oli 268 euroa liikenne rikoksissa ja 177 euroa muissa rikoksissa. Minimipäiväsakkoja oli vuoden 2008 oikeudenkäyntisakoista 59 % ja rangaistusmääräyksistä 45 %.

Tuomitsematta jättäminen. Seuraamusluonteisia tuomitsematta jättämisistä oli vuonna 2008 yhteensä 554. Tuomitsematta jättäminen väheni 1990-luvulla lähes kolmannekseen aiemmasta, mutta pysyi sen jälkeen suunnilleen samalla tasolla.

Syyntakeettomuus ja mielentila. Oikeusturvakeskuksen lausunnoissa vuonna 2009 tutkituista 27 % arvioitiin syyntakeettomaksi, 12 % alentuneesti syyntakeisiksi ja loput (61 %) olivat arvion mukaan toimineet täydessä ymmärryksessä. 1990-luvun jälkipuoliskolla mielentilatutkimusten lukumäärä on laskenut aiemmasta 250–300:sta alle 200:n. Vuonna 2009 mielentilatutkimusten määrät (120) oli kaikkein alhaisimmat vuodesta 1980 lähtien. Tämä saattaa johtua oikeudenkäymiskäärteen tehdystä muutoksesta, jonka mukaan mielentilatutkimus voidaan tehdä vain, jos se tuomioistuimen mukaan on perusteltua. Samalla syyntakeisuusarvioinnit ovat kiristyneet. Erityisesti alentuneesti syyntakeisten kategoria on supistunut. Vuonna 1980 alentuneesti syyntakeisia oli kaksi kolmannesta tutkituista, vuonna 1990 puolet ja vuonna 2000 runsas viidennes. Vuonna 2009 alentuneesti syyntakeisia tutkituista oli enää 12 %.

Vankiluku. Vankilukumäärä kasvoi vuoden 1999 jälkeen yli tuhannella. Vuodesta 2005 vankiluku laski vähitellen ja oli 3 492 vuonna 2009. Elinkautisvankien määrä on kasvanut kymmenessä vuodessa yli kaksinkertaiseksi. Muutos on seurausta ennen kaikkea syyntakeisuusarviointien kiristymisestä. Myös kaikkien vapautuneiden vankien laitoksessa suorittama aika on pidentynyt. Yli vuoden pituisten laitosaikojen osuus on lisääntynyt 10 vuodessa 17 prosentista 21–24 prosenttiin.

Rikollisuuskontrollin kustannukset. Rikoskontrollijärjestelmän nettokustannukset valtiolle vuonna 2010 ovat noin 1,5 miljardia euroa. Kustannukset muodostavat 2,9 % kaikista valtion talousarvion mukaisista menoista ja vastaavat 0,9 % bruttokansantuotteesta. Esitutkinta- ja valvontaviranomaisten kulut ovat 73 % kaikista kontrollijärjestelmän kuluista. Seuraaviksi kallein osa on rangaistusten täytäntöönpano. Poliisin tietoon tulleen rikoksen esitutkinta maksaa keskimäärin 355 euroa, syyttäjän toiminta 478 euroa ja käräjäoikeuden ratkaisu 750 euroa. Ylempien oikeusasteiden ratkaisut maksavat keskimäärin noin 2 700–3 500 euroa. Yksi vankilavuosi maksaa 62 000 euroa, yhdyskuntapalvelu 26 euroa tunnilta ja ehdonalaaisesti vapautetun valvonta 9 euroa päivältä sekä ehdollisen vankeuden valvonta 6 euroa päivältä. Kontrollijärjestelmän ylläpidosta ja rikosten torjunnasta aiheutuvat sekä rikollisuuden seurausten yhteiskunnalliset kokonaiskustannukset arvioidaan vähintään 11 miljardin euron suuruisiksi (6,3 % BKT:stä).

Kaikkiaan **12 kirjoittajaa** on osallistunut Rikollisuustilanne 2009 -katsauksen tekemiseen.

Tiedustelut: erikoissuunnittelija Hannu Niemi (puh. 010 36 65373)
 tutkimusjohtaja Janne Kivivuori (puh. 010 36 65370)

Painetun julkaisun voi tilata Oikeuspoliittisesta tutkimuslaitoksesta puh. 010 36 65355.